

абстрактної лексики у творах Петра Могили : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Києво-Могилянська академія. Київ, 2011. 227 с.

Скориця Д.В.

студентка IV курсу

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Атрошенко Г.І.

кандидат філологічних наук

*доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

СИМВОЛІКА ВОГНЮ ТА СОНЦЯ ЯК ТЕОРЕТИКО- ФОЛЬКЛОРИСТИЧНА ПРОБЛЕМА

***Анотація.** У статті подаються основні етапи наукової думки про образи-символи як національні одиниці. Наголошується на необхідності вивчення системи символічного відображення світу в українському фольклорі, на відсутності праць про образи сонця та вогню як виразників усталеного символічного значення, сформованого та закріпленого протягом століть у легендах та переказах Нижньої Наддніпряниці, простежується розвиток світогляду, образного мислення народу відповідного регіону.*

***Ключові слова:** фольклор, фольклористика, інтерпретація, символіка, первісна символічна система.*

Кожний народ має фольклорний спадок, в якому закодована його праісторія. І сучасна людина, занурюючись у фольклорні глибини, має змогу відкрити далекий світ пращурів, збагнути їхній світогляд.

Українці – народ із глибокою самобутньою культурою. Особливої актуальності набуває нині проблема вивчення первісної символічної системи українського етносу, її виникнення та розвитку, адже вона «належить до найдавніших і найбагатших систем традиційної культури на планеті» [8, с. 240]. Фольклорний матеріал, зокрема легенди і перекази нашого краю, Нижньої Наддніпряниці, репрезентує систему поглядів на людину і світ, його вивчення дозволяє зробити крок до розуміння ментальних особливостей нашого народу, а, отже, і до заглиблення у психоестетичний генофонд української нації [2].

Актуальність теми дослідження полягає у необхідності вивчення системи символічного відображення світу в українському фольклорі, у відсутності праць про образи сонця та вогню як виразників усталеного символічного значення, сформованого та закріпленого протягом століть у легендах та переказах Нижньої Наддніпряниці. Дозволимо собі простежити розвиток світогляду, образного мислення народу відповідного регіону.

Предметом нашого дослідження є художнє втілення образів вогню та сонця в українському фольклорі, зокрема, у легендах і переказах Нижньої Наддніпряниці.

Символіка фольклору належить до найхарактерніших атрибутів цього найдавнішого словесного мистецтва. Саме тому особливого значення набуває сьогодні дослідження образів – виразників усталеного символічного значення, сформованого та закріпленого протягом століть. Як зауважує М. Дмитренко, надзвичайно актуальним є «вивчення первісної символічної системи в генетично архаїчних тисячолітніх етносів. А саме такою і є українська система символічного відображення світу» [5, с. 5].

Символ її, отже, являє собою одну з найпотужніших категорій культури. Коли відшукуєш якомога більше традиційно вжитих значень українського символу, то це стає творчим імпульсом до «впорядкування» цих значень, вичленення та аналізу різночасових змістових елементів. Ми спробували простежити розвиток світогляду, образного мислення народу.

Символи – одиниці національні, саме вони творять таємничу мову смислів, незрозумілу для представників інших культур, саме вони найвиразніше передають особливості національного світосприйняття [1, с. 17]. Тому опанування мови символів не лише поглиблює наше знання про природу фольклорного мистецтва взагалі, а й дозволяє зробити крок до розуміння ментальних особливостей нашого народу, а, отже, і до заглиблення у психоестетичний генофонд української нації.

Дослідження народного світогляду є необхідним, оскільки неможливо виховати повноцінну особистість, громадянина, якщо він не володіє надбаннями національної культури.

Дослідники менталітету українства, глибинних духовних процесів народу, його світоглядних засад неодноразово зверталися до зразків українського фольклору (М. Костомаров, М. Драгоманов, В. Антонович, М. Сумцов, І. Франко). Зокрема, М. Костомаров наголошував на тому, що кожен народ має свій ідеал, який можна виявити, звернувшись до фольклорних джерел [10]. Д. Чижевський вважав дослідження зразків фольклору одним із способів пізнання світосприйняття різних соціальних

типів [7, с. 37].

Дослідники фольклору вважають, що народні легенди і перекази показують традиційне бачення українцем прекрасного, огидного, високого, низького, трагічного, комічного, героїчного, відображають стереотипи поведінки етносу, які тісно пов'язані з його світоглядними уявленнями. Розуміння світу, його причинно-наслідкових зв'язків, феномена української духовності неможливе поза самопізнанням і самоусвідомленням народу [6, с. 27].

Українці вже понад тисячу років живуть у християнському світі, проте світогляд вогнепоклонника (сонцепоклонника) глибоко закорінений у їхній підсвідомості. Як наслідок, наявний органічний синтез понять християнського та язичницького світів (при цьому значної трансформації зазнає християнство, що було пристосоване до українського язичницького світогляду) [11, с. 72]. Отже, вогне-сонцепоклонство є невід'ємною значущою частиною українського світу.

Дослідники зазначають, що тільки за умови чіткого визначення смислового багатства образів вогню та сонця, започаткованих у фольклорі, розуміння їх значущості для українського народу, зможемо усвідомити, що є нашою сутністю, чим ми, українці, відрізняємось від інших народів [4, с. 7]. Адже сонцепоклонство було світовою релігією, всі народи молилися сонцю, але кожен по-різному. Визначивши роль названих образів у житті українця, зможемо глибше пізнати душу народу, розкрити визначальні риси його менталітету.

Над символікою вогню та сонця працювали дослідники: О. Потебня («Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення», «Про деякі символи у слов'янській народній поезії», 1860), В. Петров («Мітологема сонця в українських народних віруваннях та візантійсько-гелліністичний культурний цикл», 1930), М. Соколов («Староросійські сонячні боги та богині», 1887). Символіка вогню та сонця, світогляд вогнепоклонника (сонцепоклонника) як теоретична проблема розглядалися й у дослідженнях М. Грушевського, В. Січинського, І. Нечуя-Левицького, С. Онацького, О. Кульчицького, В. Цимбалістого, Ю. Русова, М. Шлемкевича, Є. Маланюка, Д. Фрезера та ін.

Тема духовного світу людини давно цікавила вітчизняних авторів. Пізнання душі народу, визначальних особливостей його характеру, історії, культури, мови – проблеми, які завжди залишалися важливими й актуальними, а в останні роки набули особливого значення. Проблема відмінності, самобутності української ментальності, як уже зазначалося вище, розглядалася провідними українськими науковцями віддавна (М. Грушевський («Історія України-Руси»), В. Січинський («Чужинці про

Україну» – вперше зібрано воедино характеристики українського народу чужоземцями), М. Костомаров («Книги буття українського народу», «Дві руські народності» – спроба схарактеризувати ментальну вдачу українського народу, протиставивши її вдачі російського народу), І. Нечуй-Левицький («Світогляд українського народу»).

У ХХ ст. традицію було перервано: на теренах радянської України вже не йшлося про окремих український народ, а тому й не було потреби виокремлювати його ментальність. Проте проблематика не зникла з наукового обрію, оскільки набула потужного розвитку у наукових студіях української діаспори.

Л. Білецький, звернувшись до вдачі, звичаїв українського народу, його віри і вірувань, зауважував: «Ясними і веселими очима дивились українці на світ Божий. Не знали темних суворих богів, що напосідаються на щастя людини. Вище понад усе ставили й найбільше шанували світло й світляне тепло, що дає себе знати у сонці й теплі... Шанували єдиного бога – небо, що посилає світло й блискавицю, і називали його Сварогом. Сонце називали Хорсом і Дажьбогом. Вогонь називали Сварожичем, сином великого Сварога, небесного світла всього сонячного, або блискавичного» [3, с. 28–29].

Учений справедливо вважав, що народну увагу найбільше приваблювали світила небесні: сонце народ уявляв собі то величним царем неба, що освітлює та ogrіває землю вдень і обходить її вночі, то персоніфікує його в постаті людини, що живе там, де земля сходиться з небом («Кожного дня, обходячи небо, сонце одягається в ризи, що обсіпають землю промінням сонця і тепла» [3, с. 29]).

Дослідження С. Онацького, О. Кульчицького, В. Цимбалістого, Ю. Русова, М. Шлемкевича продовжують стверджувати оригінальність українського національного світу та його відмінність на різних рівнях (духовному, матеріальному, культурному, літературному).

На межі 80–90-х рр. ХХ ст. в Україні почали оприлюднюватися праці українських учених (дослідження С. Бичатіна, П. Гнатенка, В. Гридіної, І. Гурина, О. Орловської, І. Старовойт, О. Таланчук, Л. Шкляра та ін.) «про національний світ українства, про ідеали й символи, про духовну культуру взагалі» [13, с. 127].

Отже, спроби пізнати й охарактеризувати ментальність українця мають давню історію. Фіксуємо їх уже в перших працях вітчизняної історіографії. Іноземні спостерігачі – від Геродота й до сьогодні – неодноразово розповідали про український народ і його духовність.

Праці П. Гнатенка, О. Орловської, І. Старовойт – видання порубіжжя

XX–XXI ст. – стали значним здобутком сучасної науки про систему духовних цінностей українського народу.

Серед сучасних досліджень образів-символів українського фольклору можемо виділити праці В. Телеуці, яка займається вивченням фольклорної традиції Подунав'я [12]. Фольклорист зауважує, що «саме фольклор, разом з мовою та історією, в сучасних умовах становить собою основу, підґрунтя збереження етнокультури, національної свідомості народу (етносу)» [12, с. 354]. Фольклор є сталою традицією народу, сферою постійних та історично зумовлених змін. Він є акумуляцією народної пам'яті, у ньому закріплюється традиційна інформація, історична пам'ять, передача міфологічної традиції та реалізації міфів і вірувань, осмислення обрядів, культових понять.

Як зазначають сучасні дослідники, упродовж тривалого часу в українському фольклорі «створено значну кількість різноманітних образів-символів». Кожен з них відображає певне явище, подію, властивість, характер тощо. Особливе місце належить символіці вогняній та сонячній. Проте, на жаль, символи в фольклорних зразках означеного регіону, як наголошує Р. Кирчів, так і залишилися «досить складним явищем, зовсім не дослідженим» [9, с. 27].

Сучасна наукова думка переконує нас у тому, що завдання фольклористики нині – якомога повніше зібрати та глибше осмислити, узагальнити багатотисячолітній традиційний культурний досвід нації, показати на цій основі її етногенетичну глибину та нинішній духовний потенціал українського народу.

Отже, народознавче, зокрема фольклористичне, вивчення окремих місцевостей, районів (зокрема, досить плідного у цьому аспекті регіону Нижньої Наддніпрянщини) як складових загальнонаціональної системи культурної цілості видається доцільним і продуктивним.

Аналіз сучасного стану дослідження регіонального фольклору дає нам підстави виділити ґрунтовну працю Р. Кирчіва [9], в якій автор подає територіальне районування України.

Отже, можемо підсумувати, що проблематика міфологемної символіки не зникла з наукового обр'ю, а набула розвитку у сучасних наукових студіях, де продовжується ствердження оригінальності українського національного світу та його відмінності на різних рівнях (духовному, матеріальному, культурному). А наразі в Україні знову з'явилася можливість досліджувати специфіку українського світосприйняття. Розвідок, присвячених безпосередньо символіці вогню та сонця у легендах і переказах Нижньої Наддніпрянщини, не існує, що підкреслює теоретичну та практичну

необхідність пропонованого дослідження.

Література

1. Антонян Ю.М. Миф и вечность. М.: Логос, 2001. 464 с.
2. Атрошенко Г.І. Первісні архетипні образи вогню та сонця в українському фольклорі. URL: <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php?f=28&t=1047>.
3. Білецький Л. Історія української літератури. Курс лекцій. Сімферополь: Просвіта, 2005. 180 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу. К.: Центр уч. літ., 2008. 416 с.
5. Дмитренко М. Що таке символ? // Потапенко О., Дмитренко М., Потапенко Г. та ін. Словник символів. К.: Ред. часопису «Народознавство», 1997. С. 5.
6. Етнографія України. Вид. 2-ге, перероб. Львів: Світ, 2004. 520 с.
7. Історія української літератури (Нова українська література). К.: Центр уч. літератури, 2011. 408 с.
8. Кафорський В.І. Етнологія. К.: Центр уч. літератури, 2006. 432 с.
9. Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України. Львів: Світ, 2002. 351 с.
10. Костомаров М. Славянская міфологія. К.: Либідь, 1994. 382 с.
11. Лозко Г. Українське народознавство. К.: Зодіак-Еко, 1995. 368 с.
12. Телеуця В. Символи космогонічного ряду в художній системі фольклору Подунав'я. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*: зб. наук. праць. Вип. 28 / Редкол. : А.В. Козлов (відп. ред.) та ін. Ч.1. К.: Твім інтер, 2007. С. 286–299.
13. Філоненко С.О. Усна народна творчість. К.: Центр уч. літератури, 2008. 416 с.

Совгіра Ю.Є.

магістрантка

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ПОЕТИЧНИЙ ДОРОБОК В. РОМАНОВСЬКОГО: ТЕМАТИЧНИЙ ПОЛІФОНІЗМ ТА ПРОБЛЕМНИЙ ДІАПАЗОН

Анотація. У науковій статті представлені особливості творчого доробку харківського письменника В. Романовського. Зроблено акцент на тому, що поетичний доробок В. Романовського, вражає незвичайним